

ЦАРДАМОНДИ БÆТТÆН КУ АРАХÆССАЙ, УÆД ДÆ АХУÆДÆГ ЛАСДЗÆНÆЙ Æ ФÆДБÆЛ!..

МАМСУРАТИ Дæбе (1909-1966), финсæг: «Цард цæрунæн æй, æма дин Хуцауæй ци дууæ бони лæвæрд ес, уони дзæбæхæй рацæрæ... Цæй-бæрцæбæл цубурдæр кæна цард, уой бæрцæбæл хъазардæр æй æма 'й хъæбæрдæр гъæуай кæнун гъæуу...»

Цæун райдæдта 1993 анзи мартъий

0+

ДИГОРÆ

№20 (1036) 2026 анзи 30 май – ханси мæйæ

Аргъ 1 туман

АРФИАГ АДÆЙМАГИ ФАРНÆЙ ДЗИЛЛÆ ЦАРДГЪОНДÆР КÆНУНЦÆ

САКЪИТИ СОСЛАНБЕГ: «НÆ КÆСТÆРТÆ, ЗÆРДРОХС ÆМА НИН АМОНДГУН УОТÆ!..»

Кæддæр, дан, еу лæхъуæн исфæндæ кодта балций фæц-цæун æма ранæхстæр уни хуæдразмæ бафарста:

– Фæндаггаг мæ хæццæ ци райсон?

– Дæ фиди ном, дæ фиди фарнæ, – адтæй мади дзуапп.

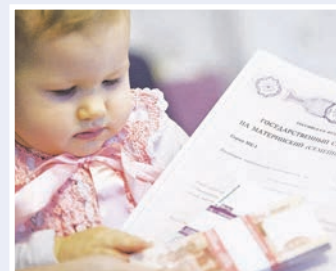
Æма лæхъуæн ранæхстæр æй балций æ фиди ном, æ фиди фарни хæццæ. Аллирауæн дæр æй адæм хъæбæр æх-цæуæнæй исиуазæг кæниуонцæ, – гъе уоййасæбæл бæрзонд цæстиварди сæмæ адтæй æ фидæ, хъæбæр цитгийнаг син адтæй...

Аци таурæхъ Сосланбег ахид æримисуй. Ка 'й зонуй, уомæй уой зæгъуйнаг фæууй, æма цæйбæрцæбæл арфиаг æй æ нийергутæй, æ муггаги æма гъæубæсти хестæртæй, цæйбæрцæбæл агъазиау агъазгæнæг ин иссæй уони фарнæ æ ирисхъи гъуддæгути. Уæдта, æвæдзи, зæгъуйнаг фæууй уой дæр, уони хуæрзуагæ майдан нæй æма си уотид сæнтта-

дæ кæнай, е нæ федауй. Е дин агъазгæнæг куд æй, уотæ дæ ихæсгин дæр кæнуй – дæ цардиуагæ гъæуама уотæ аразай, цæмæй си алцидæр кæстæртæн уа нифсдæттæг æма рæст-ствæндаггæнæг. Еци гъудимæ гæсгæ ба Сакъити Орази фурт Сосланбег æхуæдæг æй фæнзуйнаг, цийфæнди гъуддаг аразгæй дæр æ сагъæс фиццагидæр фæууй кæстæртæбæл, уони исонибон цæмæй райдзастдæр æма фæрнæйдзагдæр уа, уобæл. Æ алли ракувди дæр хумæтæги нæ баханхæ кæ-нуй: «Нæ кæстæртæ, нæ зæрдирохс, амондгун нин уотæ!..»

Æрæги, 24 майи Сосланбегбæл исæнхæст æй дæс æма цуппаринсæй анзи. Етæ сæ бæрцæй дæр ахсгиаг куд нæ 'нцæ, фал сæйрагдæр ба е æй, æма, сæмæ лæмбунæг ку 'ркæсай, уæд си бæлвурдæй фæууинæн ес берæ зæрдæмæдзæугæ цаутæ æма хабæрттæ. Уой фæдбæл æй нæ дзубанди, мæнæ абони 4-5-аг фæрстæбæл ци æрмæг мухур кæнæн, уоми.

ХУÆРЗАУОДÆН

УАВÆРТÆ ФÆННИВÆБÆЛ КÆНУНÆН

Цæгатиристойнæгтæ нийерæги капитал ахиддæр бахарз кæнунцæ цæрæнуат балхæнуни, кенæ 'й райаразуни (уой хæццæ – æфстæуттæ райсгæй дæр) гъуддагбæл. Сертификати хецæуттæн ес капитали фæрæзнитæ цæрæнуат балхæнунбæл, райаразунбæл, ипотеки фиццаг фæддонбæл, кенæдта цæрæнуатон уавæртæ фæннивæбæл кæнуни фæдбæл æндæр гъуддæгутæбæл исхарз кæнуни барæ.

Аци анз 950 цæгатиристойнаг бийнонтæ нийерæги капитал исхарз кодтонцæ цæрæнуати уавæртæ фæннивæбæл кæнунбæл. Уæрæсей Социалон фонди цæгатиристойнаг хайадæ амунд гъуддæгутæн рахай кодта 740 миллион соми.

Сертификат кæмæн райстонцæ, еци сувæллонбæл æртæ анзи ку исæнхæст уа, уæд нийергутæн ес капитали фæрæзнитæ цæрæнуатон уавæртæ фæннивæбæл кæнунбæл бахарз кæнуни барæ. Бундорон ихæс кенæ ипотеки фиццаг фæддон ка фæдуй, амунд фæткæ уонæбæл нæ хъæртуй (аци уавæри нийергутæмæ ес сабийи райгурди, кенæдта 'й гъомбæл кæнунмæ райсуни хуæдфæсте капитали фæрæзнитæ бахарз кæнуни барæ).

– Цæрунæн бæзгæбæл ке банимæдтонцæ, еци цæрæнуат æвдист домæнти аккаг æй, зæгъгæ, сæрмагонд къамис уæхæн хатдзæг ку искæна, айдагъдæр уæд сертификати хецæуттæмæ ес цæрæнуат балхæнуни барæ, нийерæги капитали фæрæзнитæй испайда кæнгæй. Аци хатдзæг райсунæн адæймаги ихæс æй бунæттон администрацимæ хе бахатун. Амунд документ ка райса, сертификати еци хецæумæ ес нийерæги капитал исхарз кæнуни туххæй курдиадæ барветуни барæ, – зæгъуй бæсти Социалон фонди цæгатиристойнаг хайади разамонæг Милдзихти Аслан.

Уомæй уæлдай, бийнонтæмæ нийерæги капитали фæрæзнитæ цæрæнуат райаразунбæл исхарз кæнуни барæ дæр ес. Зæгъæн, хæдзарæн исаразæн ес уæлæнхасæн азгъунст, кенæдта дуккаг уæладзуг. Райарæзти фæсте хæдзари цæрæнуатон фæзуат цæмæй фæффулдæр уа, е нимад æй сæйраг æууæлбæл. Фатер кенæ хæдзарæ исцалцæг кæнуни куститæ ба цæрæнуатон уавæртæ фæннивæбæл кæнуни фæдбæл кустити номхигъдмæ ке нæ хаунцæ, уой нимайгæй адæймагмæ нийерæги капитал амунд гъуддагбæл исхарз кæнуни барæ нæййес.

НÆ УОДВАРНИ ГЪОМУСАДИ СÆРБÆЛТАУ АРХАЙУНÆЙ ИХÆСГИН АН ЕУГУРÆЙ ДÆР

ГАЗЕТ «ДИГОРÆ» – АЛЛИ БИЙНОНТÆН!

ГАЗЕТ 2026 АНЗИ ДУККАГ ÆМБЕСÆН РАФИНСУНИ АРГЪ ÆЙ 394 СОМИ 38 КЪАПЕККИ (ТУГЪДИ ÆМА ФÆЛЛОЙНИ ВЕТЕРАНТÆН БА – 345 СОМИ 48 КЪАПЕККИ)

ГАЗЕТ «ДИГОРÆ» РАФИНСУН ÆНГЪЕЗУЙ «УÆРÆСЕЙ ПОЧТИ» ЕУГУР ХАЙÆДТИ ДÆР, УÆДТА МУХУР ИУАРÆГ ПОСТХÆСГУТÆМÆ ДÆР

Тэтэйраг адэмхатмэ ес амбесонд: «Зэгэл цэфхади фэйиервэзун кэндээнэй, цэфхад – бэх, бэх – ахсаргин бэхгини, ахсаргин бэхгин ба – Райгурэн бэстэ!..» Буряттэмэ ба ес загьд: «Андэртэн ка фэйиэгъаз кэна, е ахуэдэг дэр агъаз иссердзээнэй!..» Мах фидтэлти загьд ба адтэй: «Дэхе базонун дэ ку фэндэуа, уэд адэми бафэрсэ...»

ИРИСТОНИ НАМУС – АЭХСАРГИН ФУРТТАЭ

ХЪАЙТАРИ НОМ ЦЭРДЗЭНЭЙ МУГГАГМАЭ

Уэрэсей Президент Владимир Путин Кремли кадгин уавэри равардта бэрзонд паддзаходон хуэрзэугутэ, Райгурэн бэсти сэрбэлтау аэ цард ка иснивонд кодтаа, еци афицерти бийнойнэгтэ аэма нийэргутэн.

Президенти кьохэй «Сугьзэрийнэ Стъалу» райстонцэ сэрмагонд аэфсэедон операци ка фэммард аэй, Уэрэсей Бэгьгэтэр гвардий лейтенант Мэрзойти Василии нийэргутэ Мэрзойти Аркадий аэма Маргаритэ. Владимир Путин сэ хэццэ ку дзубанди кодта, уэд бэгьгэтэри фидэ загьта:

– Аэз сэрустур дээн, нэ бийнonti аэртэ фэлтэрей афицертэ Фидибэстэн кадгинэй ке службэ кэунцэ, уомэй. Нэ фуртбэл аэвэрд аэрцудэй аэ фронтоник фиди фидэ Василии ном. Е 1941 анги аэфсэедон училище фэууни фэсте гьэуай кодта Мэску, уой фэсте нэудэсанздзудэй, фестэгэфсади батальони командэгэнэг уогэй, бэгьгэтэрэй тох кодта Сталингради бунмэ. Нэ бицэу нэбал аэй, фал цард бавди-ста, раст гьомбэладэ ин ке равардтан, уой», – загьта Аркадий, Василии фидэ инэлар-лейтенант, Хонсайраг Аэфсэедон зилди 18-аг аэфсади командэгэнэг.

Не 'мзээнхон, аэригон гвардий лейтенант Мэрзойти Василии, аэвдэймаг де-

сантон-хъазауатонэй аэмпурсэг 108-аг парашютон-десантон полки аэсаргути роти командэгэнэг, Запорожьей облэсти бэгьгэтэрэй фэммард аэй 2025 анги 17 октябри, тугьдон ихэстэ аэнхэст кээнгэй.

Василии 2025 анги фэззэги аэ тугьдонти хэццэ, аэсаргэ аэма размэ 'мпурсгэй, знаги аэхсэз аэнцайэн (опорный) пункти райстонцэ, искунэг кодтонцэ 23 националисти, еуей райстонцэ уацари, басугьтонцэ фондз квадроцикли аэма дууэ пикапи.

2025 анги 15 октябри гвардий лейтенанти дэлхайади ахэст бунатбэл знаги авиабомбэ исэмбалдэй. Афицер уэззау цэф фэцэй, райста контузи, фал ма аэ бон бацэй аэ тугьдонтэй дууей аэдас бунатмэ рахэссун, фэстэмэ ку раздахтэй, уотэ укрофашисттэ дуккаг цэф никкодтонцэ авиабомбэй, аэма Василии азгунсти ихэлддзэгти буни фэцэй. Аэнагьээнэ суткэ десантниктэ еуварс кодтонцэ ихэлддзэгтэ, сэ зэрдэ дартонцэ, сэ командэгэнэг аэгас аэй, уобэл, фал аэй мардэй исирдтонцэ...

Уэрэсей Бэгьгэтэр, гвардий лейтенант Мэрзойти Василии 2025 анги 19 октябри кади хэццэ аэвэрд аэрцудэй Дзэуэгигьэуи Кади аллеи.

АХСГИАГ ФАРСТАТИ ФЭДБЭЛ ФЕМБЭЛД

ЕУГУР ГЪУДДЭГУТЭМЭ – КЪАЕРЦГЪОС

Цэгат Иристони Сэргьлаууэг Сергей Меняйло фембалдэй Уэрэсей Аэнхэстбаргин минэвар, уэрэсейаг аэмэхсэнадэ «Зонундзийнэдтэ»-ий лектор, паддзаходон аэма аэхсэнадон архайгэ, философон наукути доктор Рамазан Абдулатипови хэццэ.

Фиццигидэр, Сергей Меняйло райарфэ кодта кадгин иуазэгэн, Цэгат Иристони еугур гьуддэгутэмэ уотэ кьэерцгьос ке аэй, уой туххэй. Мадта нэ финсунади хэццэ баст наукоп-практикон конференций дэр Рамазан Абдулатипови архайдирд фэд ниууагьта. Конференци исаразуни хьэппэрес равдиста Цэгат Иристони Национ политикэ аэма аэндагон бастдзийнэдти министрадэ, искодтонцэ 'й Славянаг финсунади бони кодээн.

– Цэгат Иристон аэма Дагестани адэмти еу кэунцэ берэанзиккон хэлэр рахастдзийнэдтэ, рагон историн аэма культурон бастдзийнэдтэ. Этэ иссэнцэ аэрахастдзийнэдтэ аэма аэмгустади бундортэ. Арфэ кэунун, нэ кириллице 190 аэнэй кадээнконд наукоп-практикон конференций ке байархайдтай, уой туххэй. Уони фэр-

ци нацити 'хсэн бастдзийнэдтэ фэдартдэр кэунцэ, аэма адэмти 'хсэн хэлэрдзийнадэ гьэддудхэр кэунэй, – загьта Цэгат Иристони Сэргьлаууэг.

Куд фэббэрэг кодта, уотэмэй Уэрэсей Аэнхэстбаргин минэвар, уэрэсейаг аэхсэнадэ «Зонундзийнэдтэ»-ий лектор, паддзаходон аэма аэхсэнадон архайгэ, философон наукути доктор, конференцийэй уэлдай ма дзиллон фембэлдтитэ искэндзээнэй паддзаходон аэма муниципалон службэгэнгути хэццэ, уомэй уэлдай – Дзэуэгигьэуи национ-культурон аэхсэнаэдти минэвэртти хэццэ.

Лекторээн аэ зэрди ес Аэвэрээн кьамиси иуонги хэццэ фембэлун, дзубанди рауайдзээнэй Паддзаходон университетти фэзтэй еуеми. Аэрдзэрдзээнэцэ адэмти цард исаразуни уэрэсейаг хуэа еу паддзахади медэагэ. Аэнаэмэнгэ, лекций байгосдзээнэцэ адэмтэ аэма динти 'хсэн рахастдзийнэдти фарстатэмэ, уэрэсейаг паддзахади берэнацион структурэ аразуни нисантэмэ.

Цэгат Иристон-Аланий Сэргьлаууэг аэма Хецауади пресс-службэ

НАЭ РЕСПУБЛИКИ АЭНТЭСТГИНЭЙ АЭНХЭСТГОНД ЦЭУЙ АХСГИАГ РЕГИОНАЛОН ПРОГРАММАЭ «ИРИСТОНИ АЭСАРЭ»

«СУМАХ ХУЗЭН АДЭМ НАЭ ГЪАЭУНЦЭ АБОНИ НАЭ ЦАРДИ!..»

Цэгат Иристони кэронмэ аэрхьэрттэй республикон программэ «Иристони аэсарэ»-ий цуппэрэймаг кьэпхэни куст. Ка си архайдта, етэ аэнтэстгинэй равардтонцэ фэлварэнтэ аэма райстонцэ сэрмагонд дипломтэ.

Уой фэдбэл арэзт бэрэгбони маззали сэ хэццэ фембалдэнцэ Цэгат Иристони Сэргьлаууэг Сергей

Меняйло, нэ республики Парламенти Сэрдэр Тускьати Таймораз, аэма Хецауади Сэрдэр Дзанаити Барис, фэллойнэ аэма социалон агъазади министр Абайти Юрий, Уэрэсей адэмон хэдзаради Академий паддзаходон разамунди Уэлдэр ськолай директор Олег Кондратенко.

Кадгин маззали архайгу-

тээн зэрдиагэй райарфэ кодта Сергей Меняйло:

– Сэрмагонд аэфсэедон операци архайгутэй гьэуама бэлвурдэй аэруагэс кэна, паддзахади 'рдигэй син агъазгонд ке цэуэй, аэма сабур царди уавэрти дэр сэ бон ке аэй пайда аэрхэссун нэ бэстээн, нэ адэмээн аэма сэхэцээн дэр. Нэ бэгьгэтэртэ алли бон дэр устур аэскууэлхтдзийнэдтэ

аэвдесунцэ тугьди будури. Дзубандитэй нэ, фал гьуддэгэй аэвдесунцэ, аэцэг патриотизм ци аэй, уой, цэттэ 'нцэ Уэрэсей адэмти сэрбэлтау цийфэнди зиндзийнэдтэмэ дэр. Уэхээн адэм гьэунцэ нэ царди алли кьабази дэр. Сумах айтэ нэ нифс...

Программэ «Иристони аэсарэ»-ий архайгутээн райарфэ кодтонцэ Тускьати Таймораз, Абайти Юрий аэма Олег Кондратенко дэр.

Куд зонээн, уотэмэй программэ «Иристони аэсарэ»-ий сэйраг ихэс адтэй сэрмагонд аэфсэедон операци архайгутэ аэма ветеранти бацэттэ кэунун, цэмэй сабур царди уавэрти дэр сэ бон уа профессионалон аэгьдауэй разамунд дэттун промышленности, аэнаэнездзийнадэ гьэуайкэунунади аэма аэндэр кьабэзти. Цэйбэрцэ аэнтэстгин рауайдзээнэй аци аэнаэмэнгэ гьэуэгэ проект,

уой ба цард ахуэдэг равдесдзээнэй.

Программи ци дууадэс аэма инсэй адэймаги архайдта, уонээн ахури рэстэг еудадзуг фараст мэйей дэргьги сэ фарсмэ лэудтээнцэ фэлтэрдгин разамонгутэ. Сэ ахурадон программэ син бацэттэ кодтонцэ Уэрэсей Адэмон хэдзаради академий паддзаходон разамунди уэлдэр ськола аэма паддзаходон службэ, автономон аэнаэкоммерцион организаци «Россия – страна возможностей». Уомэй уэлдай, сэ хэццэ кустонцэ нэ республикуи еугур министрадэ аэма районти разамонгутэ дэр. Кэронбэттэни кьэпхээнмэ си ци аст аэма инсэй адэймаги рахьэрттээнцэ, уонээн нур сэ бон уодзээнэй паддзаходон хецаудзийнади аэма бунэттон хеунаффэйади оргэенти, Цэгат Иристони аэхсэнадон аэма аэндэр организацици косун. Рэствээндаг уэнтэ!

Аэнаэмсэради нихмэ тохи Еугурдуйнеуон Бон – уэхээн бэрэгбон бэрэггонд цэудзээнэй 31 майи. Цума еу бони бэрэггондэй еци аэнаэрстдзийнадэ аэндэгонд аэрцэудзээнэй?

НАЕ ФИДИБÆСТИ ЦИТГИНДЗИЙНАДÆ БАГЪÆУАЙ КÆНÆН!

НЕРÆНГÆ ДÆР МА ЦÆУЙ ТУГЪД...

Хуæрзæрæги цитгинæй исбæрæг кодтан нæ разагъди Уæлахези бæрæг-бон. Нæ намусгин тугъдонтæ еу æма цуппаринсæй анзей размæ гермайнаг фашизм, маргæйдзæг хелагæй кæцæй рабурдæй, æ еци лæгæти 'й 1945 анзи ку ниллицъæ кодтонцæ, уæд си, нæ уæлахезонтæй уотæ 'руагæс кодта, цума еци фудрун исæскъудтонцæ æд бунд-зарæ æма си дуйне уæдæй фæстæмæ ервæзт уодзæнæй.

Æма, æцæгæйдæр, уотæ бæргæ адтæй дæсгай æнзти дæргъи. Адæмтæ сæ цардиуаги хабæрттæ аразтонцæ сабур æма æдас уавæрти. Фал куд рабæрæг æй, уотемæй тугъдмондагдзийнадæ нæ искунæг æй, еци æнæхайири берæгъ бабæй кедæрти уодигъæди тухгиндæр кæнун байдæдта æма бабæй сæ фидбилизæссæг миутæй æзгелунцæ адæмти сабур цард, æмæнтъеритæ 'й кæнунцæ адзалхæссæг хилкъахæнтæй.

Зæрдæбæл æрбалæуунцæ, Устур Фидибæстон тугъди архайæг, Цæгат Иристони адæмон финсæг Цæгæрати Максим кæддæр ци æмдзæвгæ ниффинста, уой рæнгитæ:

*Цæуы ма хæст.
Цæхæр арт судзы бæстыл,
Нæ сæрма бады даргъ фæндæгты рыг.
Мæлæт сырдау æрбахъуызы нæ фæрсты,
Нæ фæбыл зилы маргæйдзæг нæмьгæ.*

*Цæуы ма хæст,
Бьндзарæй ризьнц хæхтæ,
Æнкъуысы зæхх... Тьхджьндæр ниуы уад.
Ньрма бырсы фæстаджы стыр гæрæхты
Иæ риуы 'мбæрц уæрæсейæг салдат.*

Аци æмдзæвгæ Цæгæрати Максим ниффинста, тугъд æ тæккæ карзи ку адтæй, уæд – 1944 анзи, Венгрий зæнхæбæл немуга-фашистон æрбалæборгути нимæ тугъдтити рæстæг. Фал нæмæ уотæ кæсуй, цума æ еци гъудитæ абони дæр ахсгаг æнцæ. Абони бабæй не 'знæгтæн сæ уодигъæди мæдæгæ исæрра 'й фудрахисти берæгъ, ахъелуй сæ нæ нимæ фудмиутæ аразунмæ, бæллунцæ нæ Фидибæстæ нин бастъалунмæ. Фал си уомæй ке неци рауайдзæнæй, уомæн ирд æвдесæн – нæ фидтæлти намус, етæ æхсаргинæй куд дæрæн кодтонцæ, сæ нимæ тохæндзæуау исесун ка бандеуидæ, уони. Не 'знæгтæ дæр, æвæдзи, уой лæдæрунцæ, æма абони комкоммæ тугъд разгелун не 'ндеунцæ, фал фуддæр архайунцæ нæ Фидибæстæбæл не 'новудзйнайдæй, нæ уодварнон тухгиндзийнадæбæл æууæнкæй æма нæ

адæмти еудзийнади фæдардзийнадæй нæ фæййеуварс кæнунбæл, гъома, уодигъæдæй нæ исæдзæллаг кæнунбæл. Уомæ гæсгæ ба нæ фæдардæр фæллæуун гъæуы, никки цитгиндæрæй кадæ кæнун нæ Фидибæсти, нæ фидтæлти намусæн.

Уой фæдбæл нури рæстæгути зингæ фуддæр дзубанди дæр æма архайд дæр цæуы – куд паддзахади 'рдигæй, уотæ дзиллти хъæппæресæй дæр. Аци гъуддаг цæйбæрцæбæл ахсгаг æй, уобæл цæуы дзубанди, зундгонд публицист Дмитрий Аграновский æрæги газет «Советская Россия»-и ци уац «Уæлахези сæрбæлтау! Райгурæн бæсти сæрбæлтау!» ниммухур кодта, уоми дæр.

Махмæ гæсгæ, сумахæн дæр цæмæдесаг уодзæнæнцæ æ гъудитæ, æ сагъæстæ.

«НУР БА МАХ КЕЗУ АЙ!»

«Уæлахези Бон, куд идард адтæй махæй, цума 'взалуй зингхуст арти фæттæдæй...» – номдзуд зар «Уæлахези Бон»-и аци рæнгитæ ахид райгъусунцæ. Æма е хумæтæги нæй – мæ бон æй фæдарæй уотæ зæгъун, æма аци зар Советон Цæдеси еугурæй дæр зудтонцæ æма 'й еугурæй дæр уарзтонцæ. Мæ бон ма 'й фæдарæй уотæ зæгъун дæр, æма аци зар нæ дзиллти зæрдтагон фæндæй иссæй нæ Цитгин Уæлахези адæмон гимн. Уомæн æма си алцидæр æй раст æма тæходуйаг. Зæгъæн, Устур Фидибæстон тугъд ку райдæдта, уæд ма Уæлахез æцæгæйдæр хъæбæр идардæй-идарддæр адтæй, над имæ хъæбæр гъезæмайраг иссæй. Фал нæ адæмæй фæдарæй æруагæс кодта, цийфæнди идарди кæд æй Уæлахез, уæддæр æнæмæнгæ ке ралæудзæнæй, æнæмæнгæ имæ ке бахъæртдзæнæнцæ. Æма сæбæл Уæлахез исæмбалдæй 1945 анзи майи, æ алæмæти ахедундзийнадæй æнæгъæнæ дуинсæй анзей дæргъæн рæстæгмæ еугур дуйней цардиуагæн дæр исцардгъон кодта бæлвурд фæткæ.

Дуйней динтæй беретæми нимæдзæ нимад цæуы уæлдай бæрæг – бæлвурдбæл. Зундгонд финсæг Сергей Алексееви роман «Сокровища Валькирии»-и сæйраг архайгътæй еу 1943 анзи дзубанди кæнуй дæсний хæццæ (зундгонд Ванги хузæн дæсни) æма 'й фæрсуй, тугъд кæд фæууодзæнæй, зæгъгæ. Æма ин е загъта: «Ма тухсæ, мах фæууæлахез уодзинан, тугъд фæууодзæнæй Берлини 1945 анзи. Æма бабæй нæуæгæй райдайдзæнæй 40

анзей фæсте... 40 хумæтæг нимæдзæ нæй...»

Æма гъе уотæ рауадæй. Нæ Фидибæстæ дуйней тæккæ илгъагдæр фудимелæбæл ку фæууæлахез æй, уобæл рацудæй дуинсæй анзи, æма бабæй нин райдæдта нæуæг тугъд – «перестройкæ». Е мæмæ алкæддæр кастæй радиаций хузæн – дзармадзан-ти гъæр нæ цæуы, бомбитæ нæ калунцæ, æрбалæборæг æзнаги æфсæдтæ не 'мпурсунцæ; радиаци нæ зиннуй, нæ игъусуй, фал æ тухæ, æ азар ба æгæр тухгин дæр ма æй. «Перестройкæ» дæр гъе уотæ: уой знагади фæстеугутæ дæр, немуга-фашистон æрбалæборгута нæ Фидибæсти нимæ ци тугъд ракъахтонцæ, е нин ци зæран æрхаста, уомæй минкыйдæр не 'ссæнцæ. Æцæг се 'хсæн ес еу устур игъауи: Устур Фидибæстон тугъди хатдзæг иссæй нæ Цитгин Уæлахез æма, Германий нацистон разамонгутаен ка тæрхон кодта, Нюрнберги еци процесс, «перестройки» хатдзæг ба берæ цæмæйдæрти бустæги æвæрхъау рауадæй, уомæн æма уой фудæй Советон Цæдеси фехæлд, еуемæй, еу бийнонти хузæн си ка цардæй, еци адæмти берæ цæмæйдæрти фенамонд кодта, иннемæй ба, æ æвæрхъаудзийнадæ нур дæр ма бæрæг æй еугур дуйней уагæбæл дæр, æма неке зæгъдзæнæй бæлвурдæй, уæддæр исонибони нæ цивилизацияен ести зæрдæмæдзæуæг хузи рахецæн уодзæнæй, зæгъгæ.

Еумæйагæй æркæсгæй ба, нури фудимелæбæл нæ Уæлахез нур дæр бабæй ни хъæбæр идард æй, артдзæсти ка æрфунук æй, уæхæн æхсæдарфи хузæн нæмæ зиннуй. Æма еци уавæри куд нæ хицæ кæнæн нæ тугъдон фæлтæрма, дуйнетæбæл ка некад æрцудæй, сæ уоййасæбæл алæмæти Уæлахез син исуйнаг хузи кæмидæр идарди ма ку зиндтæй, уæддæр си æруагæс кодта, æ сæрбæлтау уодуæлдайæй хъазауат кодтонцæ æма син бантæстæй.

Махæн ба Цитгин Уæлахез æй егъуди цау, рæстæги цуди хæццæ ба ни идарддæр кæнуй. Гъе уæддæр нин анзæй-анзмæ ахсгагдæр кæнуй, гъуди æй кæнæн, нифс æма хъаурае нин дæстуй, æй нин не 'знагадагæнгути нимæ архайди разæнгардгæнæг фæрæзнæ æма символ.

Гъуди ма 'й кæндзинайтæ, «перестройкæ» ку райдæдта, уæд нæ «демократтæ» тæккæ фиццагдæр сæ «куст» райдæдтонцæ Уæлахези нимæ архайдæй. Гъома, фæууæлахез, дан, ан бæсти разамонгути, хецауади фæрци нæ, фал цума уони «фудæнæн», æма нур ба уобæл гъæуама цийнæ ма кæнæн, уомæн æма хъæбæр берæ адæм фесавдæй, парад кæнун дæр нæ гъæуы, е дæр милитаризми нисан æй, зæгъгæ, æма ма никкидæр берæ цидæртæ дзурдтонцæ. Сæ уодæй-уод кодтонцæ, цæмæй нæ адæмæй рауадайдæ æвæндæ, æнæнифс пацифисттæ, гъома, сауæнгæ Фидибæсти сæрбæлтау тугъдбæл дæр хъодигæнгутæ. Кæд æма Китаи сæ реформитæ райдæдтонцæ экономикай, кустади модернизацийæй, уæд махмæ ба, цума нæбæл цифкалæни зæйæ рауагътонцæ, уой хузæн дарун байдæдтан нæхе, ка ан æма ци ан, е нин бæрæг куд нæбал адтайдæ, уотæ, нæ национ хезонундзийнадæ æма цитгиндзийнадæ къæхти бунмæ гæлдзунбæл иселлæг ан.

ЗУНДГИН ЗАГЪДМÆ МА ИГЪОСÆГ КУ УИДÆ!..

Рагон бердзæйнаг финсæг Эзоп æ уадзимистæй еуеми ракой кодта мæнæ ауæхæн цауи туххæй. Кæддæр, дан, недзаманти адтæй уæхæн хъæрæу лæг, æма кæд цæститæй æгириддæр нæ уидта, уæддæр имæ цийфæнди цæрæгой дæр ку раттиуонцæ, уæд æй æ урзæй æсгаргæй базудтайдæ. Еууæхæни имæ берæгъи бæдлогæ бахастонцæ. Е æй расгæрститæ кодта, уæдта загъта:

– Раст уин ку зæгъон, уæд берæгъи æви робаси бæдлогæ 'й, уой бæлвурд не 'ртасун, фал еу гъуддаг ба æнæдузæрдугæй зонун: фонси æргъаумæ ин æнгæрон дæр уадзæн нæйис...

***
Аци цау дессаг кæд æй, уæддæр уомæй дессагдæр ба е æй, æма нури доги хецаудзийнади бунæттæ цуаргутае, кæд æма сæ дугай цæститæй æгириддæр сахъат нæ уогæй, гæрр, уой нæ уинунцæ, æма нæ цардарæзти гъуддæгутæ ци рæуæнттæй аразунцæ, уомити æрбадун кæнунцæ, берæгъæй-берæгъдæр ка 'й, уæхæнтти. Е нæ, фал ма уонæн сæ æвæрхъау миутæ ку рагъæр унцæ, уæддæр сæ хуæрзæгæнгутæ си карз дзуапп байагоруни бæсти сæхе неци уинæг искæнунцæ. Æма етæ дæр сæ фурæндиудæй сæ миутæ идарддæр кæнунцæ, нæ адæмæн дæр æма нæ Фидибæстæн дæр агъазау зæрантæ хæссунцæ, уой хæццæ ба ма ибæл гадзирахаттæй дæр рацæуунцæ, сауæнгæ ма 'й туфули дæр бафтаунцæ...

Иван КРЫЛОВ (1769-1844), финсæг: «Уотæ дæр рауайуй, æма цæргæстæ кæрkitæй ниллæгдæрма æрæфтуйунцæ, фал кæрkitæ ба уæларвон мегъти уæнгæ некад исæфтуйдзæнæнцæ...»

***
Æвæдзи, еугур рæстæгути дæр фагæ адтæнцæ, фал нури доги ба æгæр исберæ 'нцæ, сæхе цæргæстæ æнгæлун ка байдауй, уæхæн «кæрkitæ». Æма хумæтæги айкæ æрхæссунгъон, таунæгбæл фæббадунгъон дæр ма нæ уогæй, æмпурсунцæ айдагъдæр цæргæсти бон кæми 'й архайун, еци рауæнтæмæ. Гъулаггæн, кæмæндæрти е бантæсуй, æма ахсгаг гъуддæгутæ се 'нарæхсгæ миутæй гъагъитъайлæгтæ бакæнунцæ... Е бæрæг нæй, уæхæнтти фудæй абони нæмæ нæ цардиуаги берæ рауæнти ци гъæндзийнæдтæ рауайуй, уомæй...

Вячеслав ИВАНОВ (1866-1949), поэт: «Маймули æ сæри зундæй фæккиудтæй æма иссæй адæймаг...»

***
Абони нæмæ ка исдзиллон æй æма бонсауизæрмае телеуинунади, мухури фæрæзнити, социалон хизæгти ка уæрæдæс кæнуй, уонæмæ кæсгæй, æвæдзи, растдæр уодзæнæй уотæ зæгъун: «Адæймаг æ сæри зундæй фæккиудтæй æма маймули иссæй...» Гъо, етæ цидæриддæр уæнтæ, фал бæлахе æй, æма нин нæ кæстæрти сæри зунд усхъуммитæ кæнунцæ, æма уотемæй уонæй дæр маймулитæ ку рауайун кæнунцæ, тæссаг е æй...

Лев ТОЛСТОЙ (1828-1910), финсæг: «Гадзирахаттæй дæбæл ку рацæуонцæ, уæд е æй дæ къохтæ дин басæттунуи хузæн. Ниххатир кæнун æнгъезуй, фал рахъури кæнунæй ба нецибал рауайдзæнæй...»

***
Нури рæстæги æ Фидибæстæбæл гадзирахаттæй ка рацудæй, уони сæрбæл ка дзоруй, гъома, ниххатир син кæнун гъæуы, нæ рагъуди кодтонцæ сæ миутæбæл, фæррæдудæнцæ, уонæн дзуапп раттунуи хузи æримистан нæ номдзуд финсæги загъд. Ка 'й зонуй, хатир дæр син никкæндзинан, фал си хъурий хабар ба нæбал уодзæнæй: дæ уæззау уавæри дæмæ æ къилдун ка фæззилдта æма де 'знæгти æмдзæхдон ка иссæй, е дæ исонибони дæр æрбауæйæ кæндзæнæй – никки æвæрхъаудæрæй.

«НАЕ КАЕСТАЕРТАЕ, ЗАЕРДРОХС АЕМА НИН АМОНДГУН УОТАЕ!..»

Сослэнбеган ае уодигъаеди еци мене-угутэ 'нцэ ае нийергутэй. Сакъити Ораз Секери нимад адтэй хъиамэтгун аема ху-аэрзэгъдаугин лэгбэл. Ае рэастаеги бий-нонти гьуддаг дээр бакодта, ае цардэмбал иссэй Гобети Баленки кизгэ Тубули, исантэастэй син дууэ фурти – Тотурбег аема Ахурбег...

Аема хуэрзамондмэ куд нэ бэлд-тайуонца, фал... Аенай-аенойти раседзээр аенца, бийнанти мадэ аенангъэлти аербасэйгэ 'й аема цардгъауагэй банэхстээр ае е 'носон дуйнемэ... Седзэагэсэй райзадэй Ораз ае дууэ фуртей хэццэ... Багъудэй аеи дуккаг хатт бийнанти гьуддаг кэунун. Аема сэ хэдзарэмэ аефсийнэй бакъахдзэф кодта Хуадонти хуэрзэгъ-даугин кизгэ Ольгэ (адэем аеи уарзонэй Уолицкэ худтонца). Хуэрзэгъдаугин, зэаггэ, уомэ гасгэ ба-ханхэ кодтон аема аеца-гэйдэр аеи мугаг дээр, гъаубэастэ дээр уэхэан адэймагэй базудтон-ца. Куд аефсийнэ аема куд мадэ, уотэ ае район циундзийнадае бээрэг дардта алли гьуддаги дээр.

Уэлдай боз ба си уомэй адтэнца, аема дууэ седзээр бицеуей уэлдай рэвдудэй ке хайгин кодта, уомэй. Некэд неке фэс-секк аеи, етэ аеке зэнэаг нэ 'нцэ, уобэл. Зэардхэллар силгоймаг сэ аеке бэддэлтти хуэан уарзта, ауодудта сэббэл. Уотемэй кэастэртэе кэарэдзэбэл аехцун адтэнца, ирээзтэнцае еу «карки цъеути хуэан», гъаз-гэ-ходгэй, кэарэдзэй цэра кэнгэй. Аема сэхуэдтэе бабатэ аема нанатэ ку иссэн-ца, уэд никки бэлвурддээрэй балэддэрд-тэнцае нийергуги зундирахаст...

Еу загъдэй, Сакъити Ораз, Уолицкэ аема сэ кэастэртэе, цардэнцае тумугъ бий-нонтай. Иннети хуэан уонан дээр аенцон кэми адтэй – гьомбэл кодтонцае аехсээз фурти аема дууэ кизги. Адзал си еума дууэ кизгей цард ба раскьудта минкьитэй. Рав-гитэмэе гасгэе сувэллэнттэе дээр агъаз кодтонцае сэ нийергугтэн, раги фэаццалх аенцае косунбэл.

Уэди рэастаеуги адэем кэд сэ цар-ди уавэртэе уойисэббэл хиццаг нэ ад-тэнцае, уэддээр сэе уэгэ нэ мардэй, бэлдтэнцае аема си федерэй аеуагэс кодта сэ исонибони цард райдзастдээр ке уодзэанэй, е... Фал сэ еци бэлдтэй фэафудевгед аенца, нэ Райгурэан бэ-стэмэе немугаг-фашистон аердонгтэе ке 'рбалэбурдтонцае, уой фудэй. Секери кустгьон нэлгоймэгтэе нэхстээр кодтонцае знаги нихмэ тохи будуртэмэе. Гъаеу аема ами хэдзарадон гьуддэгугтэе райзадэнцае зээронд лэгтэе, силгоймэгтэе аема сувэл-лэнтти евгед. Ци сэ бон адтэй, уомэй сэе аенхэст кодтонцае, уой хэццэе ба сэ хай хастонцае фронтан агъаз кэунуни гьудда-мэ дээр. Зэаггэ, ке бон куд адтэй, уотэ аехцай фэарэзнитэе бахастонцае Хетэагкати Къостай номбэл танкити колоннае исаразу-ни фондмэ.

Уэдемэ тугъди руймон исхэарттэй Цэагат Иристонмэ дээр. Сослэнбеган ае аехсээз анзи цудэй, фашистон аефсэд-

донтае ае райгурэан гъаеу Секер ку байахэ-стонцае, уэд. Еци кари сувэллон алцидээр нигъгуди кэунуй. Фашистэе 'рцардэнцае Сакъити хэдзари, бийнанти ба зумэги аендэмэе ратардтонцае. Хуарз аема сэмэе устур уэрмэе адтэй, уоми цэйбэрцадээр рэастае фэацэнцае, уэдта Ирэфе билэ-бэл лэггэти дээр римахстонцае сэхе. Со-слэнбег ма куд гьуди кэунуй, уотемэй еу-хатт кэацэйдэр устур снаряд аербатахтэй аема сэ хэдзари фарси ниххастэй, берэе рэастаеуги си фэацэй тугъди фэд.

Мах зэнхэбэл немугаг-фашистон аер-балэборгугтэе берэе рэастаеу нэ фэацэнцае, 1943 анзи январь райдайэни етэ фэллед-зэаги 'нцэ. Адэем си исуолафтанцае аема сэ царди хабэрттэе кодтонцае. Сакъити хэдзарэй бабэй игъустэй сувэллэнтти аэзгули, ходун. Куд ирээзтэнцае – уотэ фул-дээр косаг кьохтэе.

Ахури гьуддаг дээр нэ иронх кодтон-цае. Сослэнбег айдагъ авд кьласи фэацэй каст, аендээр равгэ ин нэ адтэй. Уэдемэ афонэ аерхэарттэй паддзахадон ихэс ба-федунан аема рандэй Сурх Аефсади рэн-гьитэмэе. Аертэ анзи фэацэй сахар Киеви. Адтэй хуэздээр аефсэддонти рэнгьити. Ку исээздахтэй ае райгурэан гъаеумэ, уэд цалдээр анзи бакуста совхози техникае цал-цаггэнгэе. Ае куст ае зэардэмэе цудэй, фал гъаеумэ хэастае нефть агоруги базэе ку фэезиндтэй, уэдта уонэмэе шоферэй райдэдта косун. Ласта хэатэлтэе, аендээр аермэугтэе.

Куст бэаггэе цудэй ае зэардэмэе, фал еуцайбэрцадээр рэастаеги фэасте аци кустуат 1968 анзи исэхгэдтонцае, аема Сослэнбег кустагор ранэхстээр аеи Бес-лэнмэе. Косун райдэдта ами автоцалцаг-гэнэан заводи, фэастэддээр аеи исхудтонцае «Автоспецоборудование». Куста си уэзэаг-тэе есэн кьранбэл. Уэдемэ ин равардтон-цае фатер аема аербунэнттон аеи Беслэни.

Фэастэддээр ардэмэе ислигъдэнцае сэе бийнонтае еугурэй дээр, еумэйаг хъаури-тэй сэе нийергугтэн исаразтонцае хе хэд-зарадэе дээр. Цард ае домэнтэе аенхэст кэунун агоруй, аема 1966 анзи Сослэнбег бийнойнагэан байагурдта Хохойти Хакъи-асси кизгэ Эмми. Кэарэдзэй лэдэаггэй

САКЪИТИ Сослэнбегаригонэй.

аема нимагэй бавналдтонцае сэ царди хабэрттэе кэунумэе, исгьомбэл кодтонцае кизгэ Альбинэе аема фурт Марат. Аенцае етэ дээр сэхе хуэан фэанзуйнаг – хуэр-зэгъдаугин, адэмуарзон, царди ахэссун-цае аккаг бунэнттэе. Мадэ аема фидэе сэе кэастэртэй дээр аенцае арази аема сэр-бээрзонд.

Альбинэе райста уэлдээр ахургон-ддзийнадае. Исгьомбэл кодта фурт Ру-стами. Минкьити уиндэе, сэе ходун куд аехцаеуэн фэаууй хэастэртэн, бабатэе аема нанатэн!.. Фал кэамэн ци загъдэуа, фидбилиз фэарсгэе нэе кэунуй, аенангъэл-ти фэезиннуй... Алцидээр хуарз цудэй, сабур цард, цийнэе кэнэе кэастэртэбэл. Фал цэамэддээр гасгэе уотэе рауадэй, аема гъаеуама ести зин бавзурстайуонцае Сакъи-ти цардбэллон бийнонтае дээр... 2004 анз 1 сентябрь... Куд иннэе сувэллэнттэе, уотэе Рустам дээр рандэйе сьолоамэе... Цийни надбэл бэаггэе фэаннэхстээр аеи, фал ин фидбилизи надбэл цуд рауадэй – еци бон сьолоай тургыи бэаггэбонмэе ка аерэм-бурд аеи, уони хэццэе е дээр бахаудтэй аелгьистаг цэамарти уацари... Аертэе бони – катай, зэардэе рэадэууй аендэмэе, ци хузи

САКЪИТИ Сослэнбег хуэрзэгъдаудзийнадае уэлдай рэсугъддээрэй аема аен-хэастдээрэй исфедэууй муггаги алли цийнэдзийнадае дээр.

Сувэллон ку райгуруй, уэд ин хэастэ-ртэе дессагугтэе фэаковунцае. Уонэмэе игъосгэй, адэаимаг батэходуй кэунуй, аци сабий аецаггэйдээр дессаги нивгун куд уа, царди медэаггэе хуарзэй цидээриддээр ес, етэе ае хай куд уонцае. Аема ке нэе фэандуй, кэастэртэе хэастэртэй нивгундээр куд уон-цае...

Фал, гьулааггэан, царди фэаткитэе уэ-хэан аенцае, аема гьуддэгугтэе фэаинэхузи рауайунцае, цардвэндаги разиннуй кьэд-зтэе-мэдзтэе, кьэхкьуаэрэнтэе исберэе унцае, незтэе аема фидбилизтэе адэаимаги царди бонтэе рацубур кэунунцае...

Иннемэй ба ае цард кэд еугур аенцон нэе фэаууй, адэаимаг си кэд аема зинтэе дээр бавзаруй, уэддээр Хуцауи дзурдэй ае аензтэе исберэе унцае аема ибэл цийнэе кэ-нунцае бийнонтае, хеунтэе, зонгитэе, синх аема гъаубэастэе. Баба, зэаггэе, дзорэаг кэастэртэе ае рабун исберэе унцае аема ае зэардэе барохс уй уони уиндэмэе, иуэангтэе-бэл уэлэмэе исхуэацуй, кафун аема имэе зарун фэаццаууй.

Уэхэан аеи ае ирисхъэе нэе Иристони дзурддзэугэе лэгтэй еуемэан, Сакъити Орази фурт Сослэнбеган. Хуарз аеи ка зонуй, уонэй беретэй фегьосун зээр-дэхцаеуэн хабэрттэе. Зэаггэан, еу мин си куд радзурдта, уотемэй ае хэццэе фиццаг хатт исэмбалдэй Беслэни мэардэгъдауи фэдбэл, еу цалдээр анзей размэе.

Куд синхи хэастэр, уотэ адтэй аегъда-удэттэаг, еугурей зэардэмэе дээр хъабэр фэаццудэй, ае еци зин ихэс куд фэдэуцай аенхэст кодта, е.

Уой фэасте беретэй фегьосинэе ае кой аема мин уидэе аехцаеуэн. Аеагги ба фем-балдан еу хебэраги финги уэлгьос, ае кэ-стэр аенсувэртэе дээр нэе хэццэе, уотемэй аема ми баруагэс аеи – Сослэнбег хуэан хэастэртэн мах гъаеуама ниллааг коваэн нэе сэертэй, дарэан сэе «нэе уэлкьохтэе». Ба-касти дээр «изэди» хуэан аеи, ае фэлмэан дзурд аема бахудт зэардэе тайун кэунунцае.

САКЪИТИ Ораз

САКЪИТИ-ХУАДОНТИ Уолицкæ æ кæстæрти хæццæ.

Кæсайтæ, куд зæрдрохс æй Сослæнбег æ кæстæри кæстæртæ Тамилæ æма Сабини хæццæ.

фæййергъæв кæнæн нæ сабийти, мæнæ ци устур бæлах æрцудæй...

Фегъустæнцæ Сослæнбег æма Эмми, Альбини æма хуæнтти зæрдрист курдиæдтæ нæ Исфæлдесæгмæ, багъардтонцæ имæ – æвæрхъау фидбиллизæй райервæзтæй Рустам... Уæд Беслæни алфамбулай гæуайгæнæг æфсæддонти хæццæ адтæй Марат дæр. Æма уацари бахауæг сабийтæ æма хестæртæ скъолайæй ку фæлледзæги 'нцæ, уæд æ топпи гъавæн кæсæнæй æнай-æнойти рауидта ледзгæй Рустами. Уайтæккæдæр бадзурдта хуæнттæмæ. Æхецæн равгæ нæ адтæй, еци рæстæг ервæзун кодта иннæ сабийти, фал æ тухст адтæй æ хуæрифуртбæл дæр.

Фæййервæзтæй Рустам, фал æ уавæр ба уæззау адтæй. Æ бауæр æгæр басугъдæй, адтæй адзал æма царди астæу. Дзæвгарæ рæстæг фæцæй сæйгæдæнтти сахар Ростови, Израили, нæхемæ...

Сослæнбегæи цæститæбæл еци бонтæ ку рагъазунцæ, уæд разæрдхурмæ уй, уотемæй фæдздзурой:

– Рустамæн æ фæсонтæбæл прастина ниццæфстæй, уотемæй хъанæй лæудтæй хуссæни, катый кодта... Уомæ кæсун мæ бон нæбал адтæй. Ци кæнон, куд кæнон, кæми ес мадзал...?

Дессаг куд нæй цард, æвеппайди къæ-

ридори Сослæнбегæи размæ фæцæй сувæллæнтти зундгонд дохтир **Рошаль** æма ин æ цæстисугтæ уайгæй, уавæр балæдæрун кодта. Палатæмæ фæммедæг уогæй, сабий ци уавæри æй, уой ку фæуундта Рошаль, уæд тагъд фæдздзурон кодта дохтиртæмæ. Уой фæрци æхсæвигон Рустами ниммедæг кодтонцæ сахар Ростови сæрмагонд сæйгæдонæмæ, кæцими фæцæй дууæ мæйи реанимаций.

Сакъитæмæ Рошали хузи æхе равди-ста сæ Уасгерги, сувæллони ергъæвгæнæг. Тагъд æвддæс анзи исæнхæст уодзæнæй еци зæрдресæн цаубæл, бауæрбæл гъæнти фæдтæ нæ уадзунцæ иронх кæнун. Фал хуæнтти рæвдуд æма хуæрзаудундзий-надæ разиндтæнцæ тæккæ ахедгæдæр хуастæ. Рустам абони æхуæдæг æй бийнonti хецау æма фидæ. Æ фиццаг биццеу хуннуй **Дамир** – еци ном ин равардтонцæ Беслæни кадгин хестæр æма Сослæнбегæи хуæрзæрд-хуард, Иристони адæмон финсæг **Даурати Дамирмæ** гæсгæ. Ци кадгин лæги ном хæс-суй, уой фæндон уæд æ цардвæндаг. Хуæр-зæрæги ба биццеуæн фæззиндтæй кæстæр æнсусвæр – исхудтонцæ 'й **Ирлан**.

Сослæнбегæн æнцон нæй еци цаутæ имисун, фал Хуцауæй боз æй. Æ кæстæртæмæ ракæсгæй, ку æрбатумугъ унцæ, уæд ходун райдайуй, минкыйти хæццæ гъазун

сувæллони хузæн. Сæ гъæр цæуи – баба, баба!..

Мадта æ фурт Марат æфсæддон ихæс бафедуни фæсте фæцæй каст тамошний Академи, иссæй болкъон, ес имæ берæ паддзахадон хуæрзеугутæ. Уонæй ин еу равардта Уæрæсей Федераций Президент **Владимир Путин** æхе къохæй.

Фал æ хъазардæр хæзна 'нцæ æ дууæ кизги – Тамилæ æма Сабинæ.

Уæлдай сæрустур си æй сæ фиди фидæ Сослæнбег дæр. Уæлдайдæр ба уомæ гæсгæ, æма ин æ зæрдæ рохс кæнунцæ сæ цардвæндаги фиццаг арфиаг гъуддæгутæй. Тамилæ равзурста æ фиди дæснийадæ – фæуунтæбæл æй Мæскуй та-можный Академи, Сабинæ ба исуодзæнæй медицинон косæг – ахур кæнуй Дзæуæгигъ-æуи медколледжи...

... Куд нæ уа Сослæнбег сæрустур, цардæй боз, уæхæн кæстæртæ кæмæн ес. Царди æнтæн сæ берæ дæр хуарз куд нæй, фал, æвæдзи, уомæй хуæздæр ба 'й, куд сæ бацæрай, е. Æма уомæй ба Со-слæнбегмæ рæстуодæй бахицæ кæнун æн-гъезуй – ирисхъи æнзти нерæнгæ бæрцæй берæ-берæ фулдæр æй æ кадæ синх æма гъæубæсти, хуэонти, муггаги астæу. Лимæ-нæй, уарзонæй цæруй еугурей хæццæ дæр, нæ устурзæрдæ кæнуй æ райгурæн гъæу

Секербæл, куддæр ин равгæ фæууи, уотæ 'й бабæрæг кæнуй, е 'мгæуеккæггæн сæ цийнæбæл зæрдиагæй бацыйнæ кæнуй, сæ зинбæл син зæрдристæй бахъонц кæнуй.

Зæгъун ма гъæуи уой дæр, æма æ цар-диуагæй айдагъ фæсæвæдæн нæ, фал е 'мгæрттæн дæр æй фæнзуйнаг. Хуцау нин Сослæнбегæи хузæн лæгтæ цæрун кæнæд зæруæмæ, уæд уодзинан хъæбæр амонд-гун адæм.

Адæймаг нивгун уæд фæууи, æма гъæз-дуг ку уа æнзти фарнæй, хуарз кæстæртæй, хæдзари цийнæдзийнадæй, уарзон хуэон-тæ æма синхонтæй... Ци ма гъæуи æндæр амондæн?... Уонæй ба хайгин æй нæ кадгин хестæр Сослæнбег. Æма гъæуама куд нæ хона æхе амондгун!

Мæ радзубадий кæронбæттæни ба ма мæ уой фæндуй зæгъун, æма, Сослæнбег, дæ 90 анзей фæдбæл дин ци дессаги арфи-тæ кæнунцæ дæ берæ кæстæртæ, хуэонтæ, зонгитæ, синхбæстæ, етæ дæбæл берæ æнзти дæргъи ма дзæбæхæй цæуæнтæ, кæстæрти зин дин Хуцау ма бавзарун кæ-нæд. Сакъити муггаги, синхбæсти курухон хестæр дæ. Сæрбæрзонд ди ан æма нин берæ æнзти дæргъи ма æнæнæзæй, æнæ-мастæй æма зæрдрохсæй цæрæ!..

БИЧИЛТИ Алемæ

1. Секери гъæубæстæй Устур Фидибæстон тугъди Райгурæн бæсти сæрбæлтау ка фæммард æй, уонæн мемориал игон кæнуни фæдбæл цитгин мадзали (галеуæрдигæй рахесæрдæмæ): САКЪИТИ Сослæнбег, ХАМИХЪОТИ Барис (Ирæфи райони администраций раздæри разамонæг), БИЧЕГКУТИ Кермен, МАХЪОТИ Эльбрус (Ирæфи райони раздæри разамонæг). 2. САКЪИТИ Сослæнбег ХЪÆБÆЛОТИ Билари номерæн мадзали рæстæг.

НЕРÆНГÆ ДÆР МА ЦÆУЙ ТУГЪД...

Еугур еци миутæбæл ерисонæй ка истæлтæг æй, еци «нæуæг цардиугæ фæлдесугæтæмæ», ка 'й зонуй, уотæ кастæй, цума син сæ цъмар фæндитæ бантæстæнцæ, зæгъгæ, уогæ нур дæр ма кæмæдæрти ба, æнгъæлдæн, уотæ кæсуй. Фал, уони куд фæндадтæй, уотæ син нæ рауадæй æма некæд нецихузи рауайдзæнæй! 9 май, Уæлахези Бон æхуæдæг æ алæмæтдзийнадæй рахизтæй тар рæстæгуйти сæрти, никки ба ма мах дæр ласуй еци «перестройки» цъимарайæй æма уой фæсте дуинсæй анзей «хатдзæгтæй». Нæ Уæлахези Бон нин иссæй нæ сæйраг бæрæгбон – нæ цæсгон нин ка бæрæг кæнуй, уæхæн. Адæм, паддзахадæ бæлвурд кæнунцæ, æцæгæй цæйбæрцæбæл цитгийнæг ан, уой. Уæхæн Уæлахези бæрæгбон махæй уæлдæй некæд æма некæмæн ма бантæстæй! Махæн ба бантæстæй! Æнтæсгæ ба бакодта нæ хуæцæнгарзи æма уоди хъаури, уæдта нæ бæсти сæргълæууæг гениалон разамунди фæрци. Æма 'й бæрæг кæнæн куд нæ еумæйаг, æгæрон сæрустур кæмæй ан, уæхæн бæрæгбон!..

9 май нин нæ зæрдæбæл лæуун кæнуй нæ адæми тугъдон хъаураг. Æма уой гъауама гъуди кæнæн нæхуæдтæ æма нæ лимæнтæ, уæдта 'й ма иронх кæнонцæ не 'знæгтæ дæр. Уадзæ æма 'й еугурæй дæр уинæнтæ, дуйней ке ес, фуд æма фидблиз ка æрлæуун кæна, уæхæн тухæ. Мæ зæрдæмæ цæуй, нæ абони сабийти тугъдон дарæсбæл ке æхцул кæнунцæ, е. Мах дæр минкыйæй тугъдтити гъазун уарзтан. «Тугъди нихмæ» цæмæй уæн, уæдта «азумгинбæл» нæхе куд нимайæн, уотæ ба фæндуй не 'знæгти. Еугур дуйней дæр æй зонунцæ, уæрæсейæгти кæд басайæн ес, уæддæр син тугъдон фæрæзнитæй ба рамолæн нæййес. Раздæр куд адтæй, нур

дæр уотæ: бустæги фæстагмæ фарста ниллук кæнуй нæ намусгин æфсад!

Кедæрти зæрдæмæ цæуй æви нæ, уæддæр 9 майи на гъаунги парахаттæй уинæн сурх турусатæ æма æндæр советон символикæ – агъазиау æма тухгин ку адтан, еци рæстæги куд адтæй, уотæ. Еци бон игъосæн нæхе зæрдæмæдзæугæ зартæ, цард æма царди адæ кæми ес, уæхæнтæ. Уæлахези Бон еугур бийнонтæн дæр хæстæг æма лæдæрд æй. Еци бон нæ бон æй пайда кæнун Уæлахези Турусайæй дæр æма ССР Цæдеси Турусайæй дæр.

Нур ахидæй-ахиддæр игъосæн: «Выпьем за Родину, выпьем за Сталина!» Уæлахези Бони сауæнгæ ма паддзахади телевизион каналтæбæл дæр игъосæн нæ номдзуд сахарти раздæри нæмттæ – Ленинград, Сталинград, Свердловск, Куйбышев... Мæнæн мæ бийнонтæ Ленингради блокади гъæзмæрттæ бавзурстонцæ, мæ нанай æнсувæр, нæудæсанздзуд лейтенант танки фæммард æй Сталингради рæбун тугъдтити, æма еци сахарти нæмттæ нимайун историонбæл, уомæн æма уонæбæл не 'хсаргин фидтæлти тог калд æрцудæй.

Уомæ гæсгæ ба уой дæр зæгъун гъауй, æма фæууæлахез ун кæд ахсгаг æй, уæддæр фагæ ба нæ 'й. Идарддæр ибæл тох кæнун гъауй. Уотæ ку нæ уа, уæд дин дæ уæлахездзауи бунат æндæр адæмтæ байахæсдзæнæнцæ. Уинæн æй абони, æгъатир царди уагæ уотæ 'й.

Уæлдæр æй ку загътон, «перестройкæ», куд гъудæй, уотæ 'й экономикон реформитæй нæ райдæдтан, Китайи куд бакодтонцæ, уотæ, фал «сталинизми» хабæрттæ «хормæ калунæй», уой хæццæ ба – советон доги, цардиугаи, Советон Цæдеси историй фудкой, русофоби æма нæ паддзахадæмæ

кæнæуинондзийнади рахаст.

Куд зонетæ, уотемæй 2005 анзæй ардæмæ Уæлахези Бони Ленини Мавзолей баримæхсунцæ алли æхгæнæнти фæсте. Цæмæн?.. Кæмæй?.. Уанæбæрæг си ци ес æфсæрмагæй? Фидибæсти историй ин зингæ нисанеуæг ку ес. Æма мах нæхуæдтæ уæхæн миутæ ку аккаг кæнæн нæхецæн, уæд не 'знæгтæ ба гъауама ци цæстæй кæсонцæ мах историмæ? Куд нæ парахат кæнонцæ уой рæуаги нæ нихмæ се 'знагадæхæссæг пропагандæ? Кæд æма Ленини Мавзолей æй махæн Устур Фидибæстон тугъди Уæлахези сæйраг символтæй еу. Дуккаг сæйраг символ – рейхстаг сæрмагæ не 'хсаргин тугъдонтæ ци Сурх Туруса ниссагътонцæ, е. Ленини Мавзолейи рази 1941 анзи 7 ноябри æфсæддон Паради еци турусай хæццæ рацæугæй, нæ тугъдонтæ ардигæй нæхстæр кодтонцæ фронтмæ. Уæдта 1945 анзи ба Ленини Мавзолейи рæбунмæ гæлстонцæ, карз тугъдтити ке ниддæрæн кодтонцæ, еци немуцаг-фашистон дивизити турусатæ. Нур ба, инсæй анзи еци дууæ сæйраг символмæй еу фæууы римæхсти. Уæдта Советон Цæдеси паддзахадон Туруса дæр ахид нæбал уинæн. Ефстагмæ фегъосæн Сæйраг Командæгæнæг И.В.Сталини ном дæр. Ефстагмæ фегъосæн «советон адæм», «Коммунистон парти». Æма кæд нæхуæдтæ еци цæстæй кæсæн нæ историмæ, уæд ин иннетæ ба гъауама ци кадæ кæнонцæ? Зæгъæн, Китайи ба устур бæрæгбæнтти дзиллитæ цæуонцæ Китайи Коммунистон парти Сурх Турусай хæццæ (Советон Цæдеси Турусай хуæн син æй). Уæдта сæмæ Ленини ном дæр кадгин æй.

Æвæдзи, америкаг «хуæрзаудгути» зæрдæмæ кæд хъæбæрдæр бацæуанæ, зæгъгæ, сæ фæндадтæй, еци æведауцæ миутæ ке фæндæй арæзт цудæнцæ, уони. Фал еци америкæгтæн

ба сæ психологи уотæ 'й, æма уонæмæ нимади 'нцæ уæлахездзаутæ, уонæн кадæ кæнунцæ. Ка фæммулд уй, сауæнгæ сæхецæн дæр, уони ба нецæмæ дарунцæ. Мах ба нæхе уотæ дардтан, цæмæй нæ уинонцæ, зононцæ нæ лæмæгъæй, æдухæй, хомухæй. Æма нæмæ 1941 анзи ка 'рбалæбурдта, етæ сæ ахæлгуйти хæццæ куд гъуди кодтонцæ, тугъди фæрци нæбæл фæууæлахез уодзæнæнцæ, зæгъгæ, нур дæр не 'знæгтæ уотæ æнгъæл æнцæ. Мæнмæ гæсгæ, æгириддæр секкаг нæй, 9 майи Ленини Мавзолей игонгонд ку 'рцæуа, уæд е ке уодзæнæй хъæбæр тухгин мадзал, æ ахедундзийнадæ уидæ не 'знæгти фæссæхъсун кæнунæн сæбæл еци-еу усми берæ ракетитæ рауадзунуи хуæн. Æма гъе уотæ бакæнæн!

Советон паддзахади сæргълæугутæ сæ фулдæр, тугъд ци æй, уой хуарз судтонцæ, æма цæмæй еугур ахсгаг фарстатæ дæр æнæ тугъдæй лухгонд цæуонцæ. Уомæн гæнæн уæд ес, æма нæ бæстæ æхе уомæй багъауай кæнунгъон ку уа. Уомæ гæсгæ ба рæдауай харзгонд цудæнцæ гъаугæ фæрæзнитæ нæ бæсти æфсади гъомусадæбæл, тугъдон-промышленнон комплекси, науки баргъондзийнадæбæл, фæсæвæди патриотон гъомбæладæбæл. Кæд, дан, дæ сабур цардæй цæрун фæндуй, уæд тугъдмæ цæттæ уо, – загъди уотæ байзадæй. Уæдта ма уотæ дæр фæззæгъунцæ, æма, ка фæммулд уа, уобæл мæгур бон кæнуй, зæгъгæ. Мах адæм уой хъæбæр хуарз лæдæрдтæнцæ, уомæ гæсгæ ба Советон Цæдес, ци гæнæн æма амал адтæй, уомæй æхе тухгини бунати æхе ниввардта, æма 'й еугур дуйней дæр нимадтонцæ.

Уæрæсе æй символтæ æма федер дзурди бæстæ, уони ахедундзийнадæ нæмæ тухгин æй. Уони фæрци дууæ хатти багъауай кодтан дуйней цивилизаци – 1917 анзи Устур Октябри социалистон революци ку исаразтан æма 1945 анзи майи фашистон цагъайради азарæй ку фæййервæзун кодтан дзиллæ. Уони ба нециуавæр æхцатæй исамалгæнæн ес. Æхцатæ цийфæнди ахсгаг ку уонцæ, уæддæр уони фæрци цитгийнæгæй неци ес исаразтан. Уæрæсей цитгин уæлахезтæ арæзт цудæнцæ фиццæгидæр уодварнон рæстмæ дзурди æма символти фæрци.

Еци символтæй фулдæр ке уарзун, мæ уоди медæгæ мин уæлдай цитгийнæг ка 'й, уонæй еу – Сталингради Мамаев Курган. Уоми ку фæуун, уæд бацæун монумент «Родина-мать»-мæ, уæдта æрзелун иннæ монументæбæл дæр – автомат æма гранат æ къохти кæмæн æнцæ, уотемæй нифсхастæй ка лæууы, еци тугъдон; ка фæммард æй, еци тугъдони æ гъæбеси хъонцгæнгæй ка даруй, еци силгоймаг; æ цæф æмбали ка ервæзун кæнуй, еци партизан...

Уонæмæ кæсгæй арф гъудити бацæун. Уотæ дæр ма расагъæс кæнун, æма нур етæ еци нифсхастæй куд райгас уодзæнæнцæ æма бабæй

тохи куд бацæудзæнæнцæ нæ Фидибæсти сæрбæлтау, цæмæй бабæй нæ багъауай кæнонцæ æма нæ фæййервæзун кæнонцæ не 'знæгти фудвæндитæй. Уотæ, гъай-гъай, нæ уодзæнæй. Етæ нæбал æрбацæудзæнæнцæ. Етæ сæ ихæс æнхæстæй бафистонцæ. Нур ба мах кезу æй. Етæ нин ниууагътонцæ, аргъ кæмæн нæййес, уæхæн лæвар – Цитгин Уæлахез. Еци Уæлахез махæн иссæй разæнгардгæнæг, знаги æгъатирæй ка дæрæн кæнуй, уæхæн хуæцæнгарз. Панфилови дивизий 28 гвардиони, Зоя Космодемьянская, Николай Гастелло, Александр Матросов – етæ историй хумæтæг нæмттæ нæ 'нцæ; етæ бабæй абони нæуæгæй æнцæ нæ тохи раззæгти хæццæ – нæуæг «Повесть о настоящем человеке» кæми финст цæуй, уоми.

Сталингради тох æма æверхъау блокади æнæбасæттон Ленинград – дуйней историй бæгъатæрдзийнади æма уæлахези дууæ тæккæ агъазиудæр дæнци. Фал сæ намус син æнæгъæнæ дуйней дæр ци нæмттæй базудтонцæ, етæ кедæр фудзундæй æйивд æрцудæнцæ, нæ Фидибæстон историйæй сæ раханхæ кодтонцæ. Æма е раст æй? Нæ 'й раст, кæд нæ фæндуй нæ исонибони фæлтæртæн раст æма хуарззийнадæ ниууадзун, уæд.

Кæд нæ фæууæлахез ун фæндуй – уогæ нин æндæр гæнæн дæр нæййес! – уæд нæ царди гъауама аккаг бунат уа нæ уæлахези символтæн – Сталинградæн, Ленинградæн, Ленини Мавзолейæн, ССР Цæдеси Сурх Турусайæн... Нæ паддзахади уæлахездзауи статус нин гъауама еугурæй дæр уинонцæ – нæ фарс ка 'й, етæ, цæмæй æй лæдæронцæ, багъауаги сæ фарсмæ гъомусгинæй æрлæуунгъон ке ан, уой. Уинонцæ 'й не 'знæгтæ дæр, цæмæй уонæн ба лæдæрд уа, ке неке бон нæ исуодзæнæй байсун, е! Уадзæ æма еугуремæн дæр лæдæрд уа, нæ Фидибæсти цитгиндзийнадæ!

Устур Фидибæстон тугъди советон адæми Уæлахези Бони хуарзæнхæ уæ уæд!

***

Дмитрий Аграновскийи радзубандий кæронбæттæни ма æри-мусийнаг ан Цæгæратти Максими финст æмдзæвгæй цалдæр рæнгъи:

Нæ уыд æнæ цæуæг!

Нæ райсомбони

Цæмæй уыдаиккам

сæрибары æвджид...

Æмæ бырсæм –

нæ дзыллæйи хæстонтæ,

Æрмæстдæр размæ! –

азæлы нæ сидт...

Раст гъе уотæ нифсхастæй нур дæр нæ Фидибæсти сæрбæлтау тох кæнунцæ нæ намусгин фидтæлти аккаг фæдонтæ – абони сæрмагонд æфсæддон операци архайгутæ. Æма ни федерæй æруагæс кæнуй, æнæмæнгæ уæлахезон ке уодзæнæнцæ!.. Нæ дзиллæ ба си боз æма сæрустур æнцæ сæ бæгъатæрдзийнадæ æма уодуæлдай хъазауати тухæй.

Æрмæг бацæттæ кодта
МИНДЗАЙТИ Валентинæ.

Геноцид советского народа, совершенный нацистами в годы Великой Отечественной войны, подтвердили 34 суда

Фотоколлаж взят из открытых источников.

БЕЗ СРОКА ДАВНОСТИ

Елена НОВОСЕЛОВА

На территории РСФСР в годы Великой Отечественной войны нацисты создали более 500 концлагерей. Только в брянском Дулаге-142 погибло в день людей больше, чем в Бухенвальде. Накануне Дня памяти жертв геноцида советского народа, совершенного нацистами и их пособниками, мы говорим о масштабах этой трагедии с руководителем Национального центра исторической памяти при президенте РФ Еленой Малышевой.

– Елена Петровна, почему именно сегодня, когда идет СВО и цветет русофобия, важно обратиться к истории Второй мировой и напомнить миру о жертвах геноцида советского народа?

– Помнить о жертвах нашего мирного населения от рук нацистов и их пособников нужно всегда. Эта тема актуальна во все времена, потому что она лежит в плоскости нашего миропонимания. Она позволяет ответить на сложные вопросы истории, причем достаточно просто. Например, о наших ценностях, о месте России в мире, о ее роли в мировом историческом процессе, в том числе в победе над нацизмом. Одновременно эта тема позволяет противостоять любым попыткам фальсифицировать историю, создавая прочный и, подчеркиваю, осознанный каркас убежденности в своей правоте. Во всех наших семьях есть те, кто подвергся геноциду со стороны нацистов прямо или косвенно. Вряд ли возможно убедить наше общество в псевдо-сюжетах о равной ответственности Гитлера и Сталина или о вине Советского Союза в развязывании войны. А фальсификация, как вам, наверное, известно, приводит к серьезным последствиям, в том числе связанным с вопросами национальной безопасности и геополитики.

– В РФ учрежден День памяти жертв геноцида советского народа. Почему 19 апреля?

– Нельзя предавать своих предков, которые совершили подвиг. Кто-то спросит, а в чем подвиг безмолвных жертв геноцида? В непокорности, в сохранении силы духа и достоинства, в мужестве, в сопротивлении оккупации. Кстати, сегодня эта тема уже имеет и назидательно-воспитательный характер.

– Память о геноциде касается практически каждой семьи, но не в каждой принято обсуждать то, что не касается сиюминутных потребностей: отдыха, оценок в школе, отношений с окружением... Как тогда достучаться до молодого поколения?

– Главная проблема не в том, что о геноциде не говорят в современных семьях, а в том, что не в полной мере понимаем, что он затронул практически каждую семью. Сначала после войны было очень больно говорить о личных историях, связанных со смертями, лишениями, издевательствами. Потом, когда становились известны отдельные события и факты, они, как правило, воспринимались фрагментарно, не выстраивалась общая картина. А важно, чтобы было понимание общенациональной трагедии и ее правовая оценка.

– В вашей семье есть эти личные истории?

– Еще совсем недавно я вряд ли бы сказала, что кто-то из моих родных был жертвой геноцида. Но именно через осознание самого явления и понимание его сути очень скупые рассказы моего отца для меня приобрели совершенно другую окраску. Он родился в поселке Чернь, станица Казацкая Тульской области. В начале войны ему было всего четыре года. Папа вспоминал, как его с мамой и младшим братом немцы выгнали из дома. Пришлось жить в погребе, было очень холодно. Представляя, что такое битва за Тулу и существование в холодном подполье, я вообще считаю, что они выжили чудом. Папины ранние годы по сути – это несовместимые с жизнью условия и преступление

против детства. Ему повезло, бабушке удалось спасти детей. А сколько их замерзло до смерти, потому что у нацистов в зоне боевых действий была совершенно особая тактика – они выгоняли людей на улицу для того, чтобы обеспечить комфортное проживание своим солдатам. Сколько младенцев были уничтожены вот таким изощренным способом! Между тем в Конвенции о геноциде, в международном законодательстве прямо указано, что один из составов преступления против человечности – преднамеренное создание невыносимых условий, которые приводят к смерти.

КЛЮЧЕВОЙ ВОПРОС

Почему геноцид мы вспоминаем 19 апреля?

Елена Малышева: 19 апреля 1943 года был издан Указ Президиума Верховного Совета СССР № 39, который впервые дал правовую оценку целенаправленной и масштабной политике нацистов по уничтожению нашего мирного населения во время оккупации.

Оказавшись в нечеловеческих условиях, люди боролись и помогали друг другу. Совсем недавно узнала еще один факт из истории своей семьи. И тоже вокруг темы геноцида. Родной брат моего прадеда, будучи уже опытным военврачом, под Вязьмой попал в плен. Находился в пересыльном лагере в Смоленске, затем вереница других лагерей и, наконец, лагерь смерти в Баварии, куда его как доктора направили в тифозный очаг. Шансов на выживание не было, но спасли сила духа, вера и послушание – во всех лагерях он врачевал советских военнопленных. Сохранились его воспоминания, где он рассказывает о нечеловеческих условиях существования. Также среди документов есть военные рапорты, где говорится о его сопротивлении в плену и верности присяге.

А молодежи в этой адской системе помогают разобраться современные форматы. Один из них – международный конкурс «Общая память». Он о фактах

проявления геноцида в семьях наших ребят в годы Великой Отечественной войны. На основе рассказов бабушек и дедушек, чьи родители все это пережили. Все истории опубликованы на портале Национального центра исторической памяти. Загляните туда и увидите, что геноцид – это не обезличенная формула, у него есть свое страшное лицо. В семьях эту тему, конечно, за завтраком не обсуждают, но почувствовать ее в семейных рассказах можно.

– Как вы оцениваете уровень осведомленности общества о масштабах геноцида?

– Сегодня судами регионов России вынесено 34 решения о признании факта геноцида со стороны нацистов и их пособников в отношении мирных советских граждан и военнопленных. Подтвержден факт совершения преступлений в отношении 8 миллионов 200 тысяч человек. Сохранить о них память можно только всем вместе. Нашим центром создана уникальная информационная система – портал памяти «Геноцид советского народа», где можно дополнить данные о судьбах наших сограждан, местах памяти и захоронений погибших.

– Как вы считаете, почему именно эта тема становится объектом массовых фальсификаций? И как мы можем с этим бороться?

– Потому что она получила большой резонанс и в российском обществе является консолидирующей, и в исторической ретроспективе, и с точки зрения сегодняшних событий. Выбить у нас почву из-под ног именно в понимании этой истины очень хочется.

Атака производится вполне сознательно, причем пытаются играть с темой геноцида, выстраивать ее типологизацию, чтобы слегка нейтрализовать эмоции людей. И это признание того, что все правильно мы делаем. Была бы эта история нами искусственно придумана, за нее так бы не схватились наши оппоненты. Но нет, память о наших жертвах прямо корнями вросла в историю.

– В тифозный изолятор в Смоленске отправляли безнадежных, у кого не было шанса даже на месяцы жизни. Относите к ним как к вещам, которые скоро сожгут. В барак без нар, отопления и стекол на окнах размещалось 10 тысяч человек – тремя слоями, кто попадал на пол, служили мертвой подстилкой для остальных... Может быть, стоит побережь детей от подобных знаний?

– Действительно, эти вопросы существуют в общественном дискурсе. Много говорят о воз-

растных ограничениях (6+, 12+) в кино, в документалистике. Размышляют, как действует на детскую психику информация об ужасах войны. Тот контент, который бы создавал полную картину геноцида и учитывал психологические особенности современного ребенка, конечно, должны создавать специалисты. Но мне порой кажется, что попытки все расплескать не всегда отвечают реальности. Нынешние дети росли в очень жестком мире. Хотим мы того или нет, они смотрят телевизор и ролики в интернете и встречаются там сцены насилия, где убивают. Это формирует не столько защитную реакцию, сколько некое нейтральное восприятие. Национальный центр дружит с творческим детским объединением «Бумеранг», который проводит конкурс детских фильмов. Лучшие попадают на государственное хранение в архив кинофото-документов. Девочка-подросток сделала анимационную картину о женщине, которая родила в концлагере ребенка. Он должен умереть – так решили нацисты. В деталях на психологическом уровне показано, как мать отрывает от себя малышка... Взрослые, все без исключения, плакали. А ребенок это снял! И это не значит, что она бесчувственная, равнодушная, просто видит войну по-другому. Говорить, что о геноциде это поколение не должно знать, потому что будет травмировано, думаю, неправильно. Они уже понимают суть вещей. А мы начинаем делить информацию по возрастам. Кстати, один из способов фальсификации – фрагментация. Это технология.

– Будет ли включена тема преступлений против человечности в пособия для учителей?

– Вы правы, у учителей много вопросов. Приглашаю на портал Национального центра исторической памяти. Это, по сути, экосистема исторической памяти, ядром которой сегодня является тема геноцида советского народа. Возникает вопрос: «А сколько человек погибло в нашем регионе?» Открывайте информационно-справочные материалы и найдете верифицированные исторические данные. Или, предположим, в ходе подготовки к уроку учитель хочет ознакомиться со всеми директивными документами нацистской Германии по плановой политике истребления населения СССР и колонизации территории. Все на портале – и что такое план «Ост», и что такое план «Бакке» («Голод»), и что такое «Зеленая папка» Геринга.

Если вы хотите организовать в школе экспозицию, на сайте есть модуль выставочных проектов. Выставки смакетированы и полностью готовы для использования без каких-либо дополнительных согласований.

А если заинтересовались экспедицией, вам в помощь раздел «Маршруты памяти и славы». Есть и медиаплатформа, где размещен доступный для использования видеоконтент.

«Российская газета»
от 16.04.2026 г.

ДÆХЕ ЗОНÆ, ФАЛ АНДÆР ЕСКЕ ДÆР ДИН БИЛÆЙ ГÆЛДЗУЙНАГ МА УÆД!..

КАДÆР ЦИДÆР ЗАГЪТА, АМА...

Еу афицери уосæ, дан, номдзуд балхон Александр Суворовмæ æ лæгбæл багъаст кодта:

– Мæ сæрихецау мæ еудадзугдæр æфхуæргæ кæнуй!..

– Е мæн гъуддаг нæй, – загъта ин Суворов.

– Гъо, фал дæ фæсауонмæ дæу фудкой дæр фæккæнуй!..

– Е ба дæу гъуддаг нæй, хуарз уосæ!..

Гъе дин æцæггæй зундгин лæги дзуапп. Ду ба, цидæр уæхæн уавæрти бахаугæй дæхе куд дардзæнæ? Уомæн дин, ка 'й зонуй, еуцæйбæрцæдæр фæййагъаз уодзæнæнцæ мæнæ дæлдæр ци фарстатæ мухур кæнæн, етæ дæр.

1. Телефонæй ке фæддзурдтай, уой фæдбæл фæддон раги бафистай, фал дæмæ уæддæр æрбарвистонцæ гæгъæди, кæцимæй дин игъосун кæнунцæ, дæ ихæс бафедæ, зæгъгæ. Уæхæн уавæри:

а) Кæцæй мæмæ 'й æрбарвистонцæ, уордæмæ 'й раветдзæнæн, мæ ихæс ке бафистон, уой туххæй квитанций къопи – 1;

б) фæддонти хайадæмæ бадзордзæнæн, цæмæй еци æнæлæдæрд уавæр исбæлвурд кæнонцæ – 2;

в) еци гæгъæди мæмæ ка æрбарвиста, уони уæлдæр разамундмæ æнæмæнгæ багъаст кæндзæнæн, уæхæн æвæдауцæ миути туххæй – 3.

2. Дæ идæрдтаг хеуæнттæ кæмидæрти кæнунцæ цидæр æбау дандунтæ дæу туххæй æма уой базонгæй:

а) гъай-гъайдæр, еци гъуддаг син нæ ниххатир кæндзæнæн – сосæггай си мæ маст райсдзæнæн – 2;

б) еци адæймæгути комкоммæ бафæрсдзæнæн, цитæ кæнунцæ, уой фæдбæл – 3;

в) мæ гъудий дæр нæ 'нцæ – цитæ ба уæд нæ дзæнгæда кæнунцæ адæм – 1.

3. Дæ хæстæг дин дæ райгурæн бонмæ фæд-фæди балæвар кæнуй еци-еу лæвар.

а) уотæ, æвæдзи, сæрмагондæй ба кæнуй – 1;

б) уæддæр бацийнæ кæнун æ лæварбæл – 3;

в) расагъæс кæндзæнæн, æ хæццæ ма идарддæр дæр рахастдзийнæдтæ дарон æви нæ, уобæл – 2.

4. Дæ цардæмбали хæццæ карз хъаугъай фæсте:

а) лæмбунæг æркæсун, цæмæн уотæ рауадæй, уомæ – 2;

б) тæргай кæндзæнæн, цалинмæ ми хатир нæ ракура, уæдмæ – 1;

в) цæй хъаугъа æма æндæр – цидæр хабæрттæ нин нæ кæрæдзей æрлæдæрун кæнунцæ – 3.

5. Циуавæр хузæ дин æй уæлдай зæрдæмæдзæугæдæр?

а) цъæх – 3;

б) сурх – 1;

в) кæрдæгхуз – 2.

6. Иуазгутæ уæмæ 'рбацудæнцæ æма син дæ мадæ ходæгæн ракодта, дæ сабийдоги дæбæл ци æфсæрмиаг цау æрцудæй, уой хабар. Е дæмæ куд фæккæсдзæнæй?

а) е уодзæнæй фæййигъæлдзæгдæр унæн еума рæуонæ – 1;

б) мæ фурæфсæрмийæй истухсдзæнæн – 2;

в) зæгъдзæнæн син, еци койтæ некæми гъæунцæ, уой бæсти æндæр естæй туххæй дзорæнтæ – 3.

* * *

Нур ба банимайетæ уæ равзурст дзуæппитæмæ гæсгæ баллтæ æма искæнæн еумæйаг хатдзæг.

6-9 балли. Хъæбæр зинтæй æй уæ бон хатир кæнун. Æгæр уæлиау дæмæ 'нцæ дæхемæ дæр æма иннетæмæ дæр домæнтæ. Уомæ гæсгæ ба дæхе ахид хатис фудæнгъæлцæй. Беретæ дæ рази уогæй истухсунцæ.

10-14 балли. Хъаугъай фæсте дин хъæбæр зинтæй уой феронх кæнун. Фал, дæ зæрдихудти ка бацудæй, дæ еци æмбал кенæ æмгустгæнæг уой фæсте дæ хæццæ зæрдхæларæй радзубанди кæнунмæ ке фæгъгъавунцæ, е, ка 'й зонуй, фæййагъаз уодзæнæй дæ рахастдзийнæдтæ нæуæгæй исхуарз кæнунæн.

15-18 балли. Уой бæрцæбæл нæ уарзис еске хæццæ хили-мулти ун, æма цæттæ дæ еугуремæн дæр хатир кæнунмæ. Е лæгъуз менеуæг нæй, фал уæддæр хаттæй-хатт ба карздæр ун гъæуй.

РАСАГЪÆС КÆНАЙТÆ!..

Фарстатæн се 'мбесæй фулдæребæл раст дзуæппитæ ку раттай, уæд е уой æвдесæн æй, дæ зундгиндзийнадæ цæйбæрцæбæл бæрзонддæр æй:

1. Циуавæр сахари æй номдзуд уæрæсейаг курорт, кæцимæн æ фæзуати цуппаринсæй проценти 'нцæ уæлдай гъæуайгонд рауæнтæ, сæ хæццæ Кавказæг æрдзон биотумбулæги тобæгонд.

а) Геленджик. б) Сочи. в) Пятигорск.

2. Еу къолдох, бустæги æна-хургонд уогæй, æхе худта монарх. Фал, еци гъуддаги цидæр рæстмæ нæй, зæгъгæ, ибæл фæссекк æнцæ. Ка адтæй?

а) Степан Разин. б) Емельян Пугачев. в) Иван Болотников.

3. Номдзуд финсугти 'хсæн рахастдзийнæдтæ алкæд лигъз нæ уиуонцæ. Зæгъæн, Михаил Салтыков 1875 анзи æ финстæги комкоммæ куд финста, уотемæй Лев Толстойи романти æуемæй æ исæфт уинуй, уомæн æма 'й нимайуй «цъамар æма æгъдауихалæн» уадзимисбæл. Циуавæр игъустгонд романи туххæй æй æ еци загъд?

а) «Тугъд æма сабуйрадæ» («Война и мир»). б) «Анна Каренина». в) «Райгас» («Воскресение»).

4. Шахмæттæй гъазунæй дуйней чемпионтæй еу е 'мгæртти хæццæ дзубанди кæнунмæ арази кодта, æцæг айдагъдæр æ уарзон гъазти ку дзурдтайуонцæ, уæд. Æ мадæ ин æ зунди уавæрæн æгæр ке тарстæй, уомæ гæсгæ ин газетти мухургонд игъосункæнуйнæгги фæрци агурдта æ фурти хæццæ архайунгъон æмбæлттæ. Шахмæтон паддзæхтæй ке туххæй цæуй дзубанди?

а) Бобби Фишер. б) Александр Алехин. в) Вильгельм Стейниц.

5. Америкаг силгоймаг Минди Крэндалл еухатт бакодта æ царди, зæгъун æнгъезуй, тæккæ æверхъаудæр миуæ, кæций фудæй фенæхай æй лотерейæй æ бон ци фондзсæдæ нæуæдзæ миллион доллæри рамолун адтæй, уонæй. Уанæбæрæг ци бакодта?

а) Æ билет балæвар кодта кæмæндæр. б) Фесафта æ билет. в) Билет балхæнунмæ кезуй лæугæй, æ разæй æндæр кедæр бауагъта æма е балхæдта еци билет.

ХУÆРЗАУОДÆН

УАВÆРТÆ ФÆННИВÆБÆЛ КÆНУНÆН

Уæ зæрдæбæл уин лæуун кæнæн: нийерæги капитали сертификат райсунæн нийергугæбæл Социалон фонди хайадæмæ курдиадæ барветуни æма ескæци документтæ бавдесуни ихæс æвæрд нæй-йес. Сертификатæн гæгъæдитæ аразунцæ проактивен уагæй (гъома, æнæ курдиадæй), æма уотемæй сертификат райсæн ес æнцонтæй. Сертификат æма нийерæги капитали бæрци туххæй еугур бæрæггæнæнтæ дæр финст æнцæ портал «Госуслуги»-ий нийерæги «Личный кабинет»-и.

Адæймагмæ ес нийерæги капиталæй испайда кæнуй туххæй курдиадæ портал

«Госуслуги»-ий фæрци, Социалон фонди регионалон хайади клиентон службита, кенæдта цæрæнуат балхæнуни, кенæ 'й аразуни фæдбæл æфстауæн гæгъæдитæ цæттæ кæнуй рæстæг комкоммæ банктæмæ барветуни барæ. Курдиадæбæл фондз когæ бонемæ æрдзубанди кæнунцæ. Аразий унаффæ ку рахæссонцæ, уæд æхцай фæрæзнитæ барветунæн дæр раттунцæ фондз когæ бони.

Аци анз фиццаг сувæллонæн (гъома, 2020 анзи 1 январæй фæстæмæ райгурæгæн) нийерæги капитали бæрцæ 'й 728921,9 соми; дуккаг сувæллонæн (сертификати фæдбæл барæ фиццаг хатт кæд

2020 анзæй фæстæмæ исæвзурдæй), уæдта – 963243,17 соми. Фиццаг сувæллонæн нийерæги капитал кæд райстонцæ, уæд дуккаг сувæллонæн райгурди рæстæг уæлæнхасæн бафтауинаг фæрæзнити бæрцæ 'й 234321,27 соми.

Фарстатæ уæмæ кæд байзадæй, уæд уæмæ ес Уæрæсей Социалон фонди еумæйаг контакт-центрмæ **8-800-100-00-01** телефонæй лæвар бадзурони барæ (Социалон фонди цæгатиристийнаг хайади линий кусти фæткæ: авдисæрæй цуппæрæнмæ – 9.00 сахаттемæй 18.00 сахаттей уæнгæ, майрæнбони ба – 9.00 сахаттемæй 16 сахатти æма 45 минуттей уæнгæ).

Уæрæсей Федераций Социалон фонди цæгатиристийнаг хайади пресс-службæ